

e-makâlât Mezhep Araştırmaları, I/1 (Bahar 2008), ss. 55-59.

Kitap Tanıtım ve Tenkit •

Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali,
Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları,
Ankara 2005, XXI+303 sayfa.

Kamile ÜNLÜSOY¹

Editörlüğünü Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın yaptığı "*Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*" adlı eser, tarih, ilahiyat, edebiyat ve sanat tarihi alanlarındaki araştırmacıların katıldığı disiplinler arası ortak bir çalışmanın ürünüdür. Eserin girişinde A. Y. Ocak editör olarak bir takdim yazısı yazarak eserin hazırlanış serüveni hakkında bilgi vermiş ve konunun önemine işaret etmiştir. Eser Müslümanlar arasında hiç kimseye nasip olmayan bir takdise konu olan Hz. Ali'nin değişik İslam mezhep ve tarikatlarında işgal ettiği "yarı teolojik yarı mitolojik" kimliğini ortaya koyma ve Hz. Ali kültürünün nasıl başlayıp nasıl geliştiğini anlama gayesiyle hazırlanmıştır. "Doktrin" ve "Halk Edebiyatı ve İkonografi" olarak iki kısımdan oluşan eserde farklı alanlardaki on iki araştırmacının makaleleri yer almaktadır.

Doktrin:

Abdulaziz Sachedina, "*Allah'ın Velisi ve Peygamber'in Vasîsi: On iki İmamcı Şî İnançında Ali b. Ebî Tâlib Ali*", 3-25.

Mohammad Ali Amir-Moazzi, "*Şî İnançının Kökenlerindeki 'Dîn-i Ali'* Deyimi Hakkında Notlar", 25-55.

Farhad Daftary, "*Klasik İsmâîlî İnançında Hz. Ali'nin Yeri*", 55-79.

Irene Melikoff, "*Bektaşî-Alevîler'de Ali nin Tanrılaştırılması*", 79-103.

E. Ruhi Fığlalı, "*Sünnî Tarih ve İlâhiyât Geleneğinde Hz. Ali*", 103-137.

---

¹ SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Arařtırma Görevlisi.

Meir M. Bar-Asher - Aryeh Kofsky, “Ali b. Ebî Tâlib’in İlâhî Vasıflarına Dair Nusayrî Öğretisi ve VII./XIII. Yüzyıldan Kalma Yayınlanmamış Bir Risaleye Göre Nusayrî Üçlemesi”, 137-173.

Alexander Fodor, “Irak Kaynaklı Şî Muska Türleri”, 173-193.

Halk Edebiyatı ve İkonografi:

İsmet Çetin, “Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali”, 193-217.

Serpil Bağcı, “Metinlerden Resimlere: Elyazması Tasvirlerinde Hz. Ali”, 217-251.

Frederick De Jong, “Bektaşilik’te İkonografi: Dini Kıyafetlerde, Âyinlerde Kullanılan Eşyalarda ve Resim Sanatında Sembolizm ve Temalar Üzerinde Bir İnceleme”, 251-277.

M. Uğur Derman, “Osmanlı Hat Sanatında Hz. Ali”, 277-289.

Eserde yer alan ilk makale Abdülaziz Sachedina’ya aittir. Sachedina, makalesinde “vilayet” ve “vasiyet” kavramlarının İmamiyye Şiası’nda, kazandığı anlamları, Kur’ân ayetleri ve tarihî olaylar bağlamında inceleyerek, bu kavramların İmamiyye Şia’sında nasıl bir inanç unsuru haline dönüştüğünü ve ne gibi dinî ve hukukî sonuçlar doğurduğunu tarihsel bağlamdan hareketle değerlendirmektedir.

Muhammad Ali Amir-Moezzi ise, bazı tarihî kaynaklarda geçen ancak pek bilinmeyen “Din-i Ali” terimini ele almaktadır. Makalesinde önce “Din-i Ali” teriminin Kur’ânî ve İslam öncesi dayanakları hakkında bilgi veren Moezzi, daha sonra bu terim çerçevesinde Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’le olan ilişkisini, neseb, muahât, musâhara bağlarıyla incelemektedir. Çalışmasında, “Din-i Ali”nin Şiîliğin bir nüvesi olması ihtimali üzerinde duran Moezzi, Şiîlikte söz konusu terimin “akrabaluğa derin saygı”, “Peygamber’in mirası kavramı”, “Ali’nin ve çocuklarının Tanrı tarafından seçilmesi” ve “Peygamber’in Kutsal Ailesi” gibi

kavramlarla gelişmiş olabileceğini ifade etmektedir. Bunların yanı sıra Moezzi, Hz. Ali'nin yüceltilme süreci onun halifelik dönemine, ya da Hz. Peygamber'in ölümünü izleyen döneme kadar gidebileceğini öne sürmektedir.

Daftari'nin makalesi, Hz. Ali'nin klasik İsmailî inancındaki yerini ortaya koyan bilimsel bir çalışmadır. Daftari bu makalesinde klasik İsmailî inancını, Fatimî öncesi, Fatimî evresi ve Nizarî İsmaililik olarak üç dönemde inceledikten sonra, Hz. Ali'nin ilk dönemden itibaren gittikçe artan önemine dikkat çekmektedir. Daftari'nin İsmailî kaynaklardan naklettiklerine göre Hz. Peygamber'in vasisi, te'vîlin sahibi ve kıyameti başlatacak kâim imam olarak İsmailî gelenekte merkezî bir yere sahip olan Hz. Ali, "*Melkizedek-Zülkarneyn-Hızır*" gibi varlığını sonsuza kadar devam ettirecektir.

Eserin dikkat çekici makalelerinden biri de Melikof'un "*Alevî ve Bektaşî'lerde Hz. Ali'nin Tanrılaştırılması*" üzerine hazırladığı makaledir. Anadolu seyahatlerindeki izlenimlerinden ve bir takım tarihi verilerden yararlanarak kaleme aldığı makalede Melikof, Alevî ve Bektaşî toplumların Hz. Ali ile ilgili kabullerinde İslam öncesi Orta Asya inançların etkilerini ortaya koymaktadır. Makalesinde Alevî ve Bektaşîlerin Hz. Ali'nin Tanrı olarak kabul ettiklerini öne süren Melikof, fikirlerini Virani, Nesimî, Hatayî ve Hilmi Dede Baba'nın şiirlerinden verdiği örneklerle temellendirmektedir. Bunların yanı sıra Kızılbaşlığın XV. yy.'dan itibaren İran ideolojisiyle işlendiğini ifade eden yazar, Ahilik, Hurufilik ve Kızılbaşlıktaki Hz. Ali kabulüyle ilgili bilgiler vermektedir.

Fığlalı ise, Sünnî tarih ve ilâhiyat geleneğinde Hz. Ali'nin nasıl kabul edildiğini araştırmaktadır. Klasik İslam tarihi, Sünnî hadis kaynakları ve tabakât kitapları ışığında hazırladığı makalede Fığlalı, Hz. Ali'nin doğumundan itibaren, onun Hz. Peygamber'le olan ilişkisini, katıldığı savaşlardaki kahramanlıklarını, ilk üç halife ile olan ilişkisini ve devlet adamı vasfıyla kendi döneminde yaptığı savaşlar hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Meir M. Bar-Asher ve Aryeh Kofsky'in ortak hazırladıkları makaleleri Nusayriliğin temel öğretileri ve Ali b. Ebî Tâlib'in ilahî vasıfları hakkındadır. XIII. yy'dan kalma Yusuf ibn el-Acûz el-Neşşâbî el-Halebî'nin risalesinin incelendiği makalede Hz. Ali-Hz. Muhammed-Selman'dan oluşan Nusayri üçlemesi, Ali b. Ebî Talib'in ilâhî vasıfları ve ilâhî varlığın Ali b. Ebî Talib'de vücut bulması gibi Nusâyri inancına özgü tartışmalı konular bilimsel bir metotla ortaya konulmaktadır.

Alexander Fodor ise, Irak kaynaklı Şii muska türleri üzerine ilginç bir konuyu kaleme almaktadır. Kötü ruhlardan, hastalıklardan ve belalardan korunmak amacıyla yapılan bu muskalardaki Hz. Ali tasvirlerini, muskaların ikonografik yönlerini inceleyen Fodor, bu muskalar üzerinde eski Mezopotamya inançlarının etkilerini ortaya koymaktadır.

Eserin Halk Edebiyatı ve İkonografi grubunun ilk makalesi İsmet Çetin'e aittir. Türk halk edebiyatında Hz. Ali'nin yerini konu edinen Çetin, makalesini hazırlarken cenkname, destan, hikaye ve halk şiirlerini esas alır. Bu eserlerden verdiği örneklerle Hz. Ali'nin dinî kahramanlık hikayelerini dile getiren Çetin, bu hikayelerin temelindeki faktörleri ortaya koymaya çalışır.

Serpil Bağcı ise İslâm resim sanatının en yaygın türü olan kitap resimlemeciliğinde Hz. Ali'nin nasıl tasvir edildiğini irdelemektedir. Tarihî ve edebî metinlerin resimlerinden yararlanan Bağcı, konuyu zengin bir görsel malzeme ile işlemektedir. Bağcı çalışmasının sonucunda Müslüman görsel kültürü içerisinde Hz. Ali'nin kimliğinin tarihî'den efsanevi'ye doğru yöneldiğini, inanç biçimlerine göre içselleştirilen bir Ali imgesinin benimsendiğini söylemektedir.

Bektaşilikte İkonografiyi inceleyen Ferderick De Jong, makalesinde önce, Bektaşiliğin tarihsel gelişimi ve Bektaşi inançları üzerinde durup, daha sonra Bektaşilerin dinî kıyafetlerinde, ayinlerde kullanılan eşyalarda ve resim sanatındaki sembollerin hangi anlamlara geldiğini tespit etmeye çalışmaktadır.

Eserin son makalesinde M. Uğur Derman, Osmanlıların baş tacı ettikleri hat sanatında Hz. Ali'nin nerede ve nasıl yer aldığını, celî, tâlik ve sülûs hatlarıyla hazırlanan levhalardan verdiği örneklerle anlatmaktadır.

Tanıtımını yaptığımız makalelerde Hz. Ali'nin tarihî ve mitolojik kişiliği ile farklı dini grupların Hz. Ali'yle ilgili kabulleri her biri alanında uzman araştırmacılar tarafından bilimsel metotlarla ortaya konulmuştur. Eserin gerek ele alınan konuları, gerekse takip edilen metotlarıyla İşlam Tarihi araştırmalarına güzel bir örnek olduğunu düşünüyör, emeği geçen herkesi bu hizmetlerinden dolayı kutluyoruz.